

НАЦЫЯ•І•ІМПЕРЫЯ

Джоржыё•Локі

Джоржыё Локі (1923—1992) — доктар права, італьянскі філосаф і музыказнаўца, рознабаковы даследчык, называны «чалавекам Рэнесансу». Адмысловец у творчасці Ніцшэ, Хайдэгера і Вагнера. Зрабіў значны ўнёсак у станаўленне і развіццё еўрапейскай «новай правіцы».

Пераклад з італьянскай мовы Віталія Шпакоўскага.

Статуя рымскага імператара Траяна (98—117 гг.) на фоне збудаванага ім імператарскага форуму (*Forum Traianū*)

ІДЭЯ НАЦЫЎ ФРАНЦЫІ, ІТАЛІІ І НЯМЕЧЧЫНЕ

Ніколі ў належнай ступені не звяртаецца ўвага на тое, што ёсць два спосабы «адчуваць», падсвядома разважаць аб ідэі нацыі, два спосабы, якія наўпрост вынікаюць з дыхатаміі, якая характарызуе гісторыю Заходняй Еўропы. Калі разглядаць нацыю як супольнасць, заснаваную на мове (і самой мовай), культуры ды «агульным лёсе», адразу стане відавочным, прыкладам, што ў выпадку з Францыяй нацыя была народжаная дзякуючы нялёгкай чыннасці дзяржавы, тады як у Нямеччыне або Італіі дзяржава вызначыла выйсце («традыцыю» ў палітычнай тэрміналогіі) нацыянальнай свядомасці, якая нарэшце абудзілася. Тое, што мы можам назваць «эфектам нацыі», процістаіць такім чынам «прычыне нацыі».

У французскім шасцікутніку, чые прыблізныя абрысы першымі накрэслілі рымляне ў часе свайго валадарання, розныя народы былі «напластаваныя» адзін на аднаго або размяшчаліся побач адзін з адным пасля распаду імперыі. Згадаем, што ў тую эпоху панятак *gentes* 'народы' недастаткова раскрываў сутнасць новых этнапалітычных рэальнасцяў і пакрысе вызваляў месца панятку *nationes* 'нацыі'. Усе ведаюць, як пазней адна з гэтых «нацый», улучаных у шасцікутнік, нацыя франкаў, уціхамірыла іншыя

Пантеон — «храм усіх багоў» у Рыме, помнік культавай архітэктуры перыяду росквіту Рымскай імперыі, збудаваны ў II ст. пры імператары Адрыяне

ды асімілявала іх, навязваючы, часам гвалтам, сваю мову, сваё разуменне права і сваю культуру. Гэты працэс асіміляцыі завяршыўся не без «акалічнасцяў», якія і цяпер можна адчуць у сучаснай палітычнай рэальнасці Францыі. Тым не менш, відавочна, што даўнія нефранкскія «нацыі» ёсць цалкам прыватныя з любога магчымага палітычнага гледжання, нават пры ўсё яшчэ жывых фальклорных эманацыях, падабаецца гэта каму ці не. Бясспрэчна, групы прыхільнікаў аўтаноміі, або сепаратысты, не могуць уявіць аўтаномію для сваіх этнасаў у перспектыве захавання сучасных дзяржаваў (то бок пры існым міжнародным палітычным парадку), і таму змушаныя адкідваць гэтую ідэю ў перспектыве агульнаеўрапейскай паводле адных або ўніверсальнай паводле іншых.

Не ўсведамляючы ў поўнай ступені, яны, гэтакім чынам, прызнаюць, што папраўдзе не могуць быць адрозныя, адасобленыя ад Францыі, апроча таго выпадку, калі ў свеце больш не будзе Францыі, як, зрэшты, і Англіі, Італіі, Нямеччыны, Бельгіі або Нідэрландаў.

Калі зараз звярнуцца да выпадку Нямеччыны або Італіі, то заўважым, што гістарычная панарама, паўсталая перад нашым позіркам, ёсць зусім іншай, адрознай ад супярэчлівых асаблівасцяў французскай рэальнасці. Франкскія каралі валодалі ў пэўным сэнсе «перагорнутай» палітычнай спадчынай рымлянаў. Addзяліўшыся ад Імперыі, пачынаючы з 843 году (падпісання Вердэнскай дамовы), яны адкінулі імперскую ідэю, каб прысвяціць сябе задуманай справе перабудовы паводле франкскай мадэлі ўсіх этнапалітычных рэальнасцяў, улучаных тады ў склад Францыі. Такім чынам, сцвердзілася тое, што можна назваць *regnum* 'каралеўства': палітычная ўлада больш фарміравала не нацыі (узятая ў межах Імперыі), а класы, створаныя больш-менш

з «народнасяў», але якія мелі хутка страціць памяць пра сваё паходжанне. Па той бок Вагезаў¹, сярод немцаў, наадварот, гэтаксама як і ў Італіі, ідэя *imperium* працягвала існаваць, турбаваць сэрцы і панаваць ва ўсіх палітычных ідэях.

Варта зацеміць, што гэтая ідэя не мела тады нерэалістычнага характару. Святая Рымская імперыя Нямецкай Нацыі (*Heiliges Romisches Reich Deutscher Nation*) не была паўторам ранейшага, хаця імперская ідэя ўсё яшчэ мела досыць сілы для таго, каб навязваць ідэнтычную «структуру» лёсу народаў, якія яе падтрымлівалі. У яе ўлонні на аснове даўніх народаў сфарміраваліся іншыя, але яны ніколі не прэтэндавалі на праўдзівую палітычную свядомасць, бо імперская ідэя, спадкаваная ад Рыму, процістаяла гэтаму. Прыкладам, Дантэ, для якога італьянец як чалавек сцвярджаецца праз мову і культуру, усяляк бараніў правадыра, то бок Імператара Святой Рымскай Імперыі, немца з паходжання. Дантэ, як прыхільнік імператара, застаючыся пры гэтым фларэнтыйцам, бачыў у сваіх суседзях-пізанцах «ганьбу народаў». Для яго Італія ёсць нішто іншае, як «*цудоўная краіна, дзе гучыць слова «так»*». Адпаведна, у тую эпоху гэта яшчэ ні Нямецчына, ні Італія, але толькі немцы і італьянцы.

Для таго, каб нарадзілася палітычная свядомасць гэтых народаў, патрэбнае было знікненне імперскай «візіі». Гэта тое, што выявілася павольна і непрыкметна па ходзе гісторыі, заўсёды жорсткай для тых, хто настойвае на сваім. Трыццацігадовая вайна, іншаземнае панаванне, якія зрабілі з Італіі крываваю арэну змагання, пазначаюць кульмінацыйныя моманты гэтага працэсу. Але гэтага недастаткова. Трэба было, каб знікла ці абрынулася ўсё, што было апазіцыяй Імперыі: найперш гэта была каталіцкая царква, якая выступала ўнутранай антытэзай Імперыі, таксама і каралеўства, якое было антытэзай знешняй. Яго скон у выніку рэвалюцыі 1789 году пазначыў завяршэнне асаблівай гістарычнай эвалюцыі Францыі і стаў таксама штуршком да з'яўлення рамантызму, які актыўна адрэагаваў на пашырэнне рэвалюцыйных ідэй (прынамсі, у Нямецчыне).

Народжанае праз абсалютнае адмаўленне ідэі Імперыі, каралеўства Францыя фактычна і безумоўна сцвердзіла перавагу адной нацыі над іншымі. Феадальная арыстакратыя германскага паходжання спачатку грала тут ролю, цалкам аналагічную той, што выконваў рымскі народ у нараджэнні грамадзянскай супольнасці. Але гэтая арыстакратыя праз немагчымасць увасабляць вярхоўную ўладу паступова страціла свае этнічныя абрысы і гістарычную свядомасць. Гэта быў досыць складаны працэс. Французская арыстакратыя была змушаная асіміляваць арыстакратыю іншых народаў, улучаных у шасцікутнік. У выніку гэта ўзмацніла адцэнтраваны тэндэнцыі, якія спадарожнічалі спробам каралеўскай цэнтралізацыі. У гэтых абставінах каралі павінны былі змагацца са станам арыстакратаў або, прынамсі, процістаяць іх прэтэнзіям, нават калі гэты стан пачаткова быў адным з апірышчаў каралеўскай улады. Мы ведаем, што з гэтага атрымалася. Пасля таго як Людовік XIV канчаткова пазбавіў арыстакратыю яе паўнамоцтваў, палітычнай значнасці і ператварыў у паразітарны стан, дзякуючы спакусе залатой клеткі, якой быў двор Версаля, рэвалюцыя стала непазбежнай. Французская рэвалюцыя, па сутнасці, была перадусім антыарыстакратычнай, а затым ужо антыманархічнай. Не будзе перабольшаннем сказаць, што «вялікія дзеячы» 1789 году ўрэшце рэшт падштурхнулі да натуральнага завяршэння працэс, які французскія «сорак каралёў» развівалі стагоддзямі.

Паўстанне мяшанай французскай нацыі, якому паспрыяла рэвалюцыя, насамрэч паказала, што страціў прывеліяваны стан: разам са сваімі абавязкамі ён страціў сваё апраўданне. Гэта прывяло да з'яўлення канцэпцыі нацыянальнай дзяржавы, якая поруч з рэвалюцыйнымі войнамі пакрысе апаноўвала свядомасцю еўрапейскіх народаў. Урэшце сфарміраваная ці, дакладней, створаная дзяржавай, французская «нацыя» магла цяпер прэтэндаваць на валоданне гэтай самай дзяржавай. Гэтак узнікла французская рэспубліка.

Перад абліччам народжанай французскай нацыі (пагатоў яна стала заваёўніцай пры Напалеоне) народы Еўропы, атрымаўшы прызнанне ў якасці нацый, вядома, захацелі гэтак жа ўвасобіць сваю дзяржаву. У Нямецчыне і Італіі гэты палітычны рух за

¹ Горны масіў на паўночным усходзе Францыі, які складае заходнюю мяжу Верхнерэйнскай нізіны. — Зацем перакл.

«незалежнасць» і «нацыянальнае адзінства» у ідэйным сэнсе быў збянтэжаны рамантызмам. Праз тое, што гістарычная спадчына тут істотна рознілася ад французскай, многія італьянскія і нямецкія рамантыкі ўспрынялі нацыю і права нацыі на самавыяўленне адносна дзяржавы ў форме, радыкальна адрознай ад французскай канцэпцыі. Існавалі, вядома, рамантыкі (італьянскія і нямецкія), якія пераймалі французскія ідэі гэткімі, як ёсць, або таму, што яны выводзілі хрысціянскую эгалітарную свядомасць на больш высокі ўзровень.

Відавочна, што гэта зусім не той рух, які мы тут абмяркоўваем, гэта не той карэнны італьянскі і нямецкі рамантызм, што вызначыў ажно да першай паловы XX ст. «паралельны лёс» народаў. Нацыя, створаная французскай рэвалюцыяй ёсць дэмакратычнай, пераважна цэнтралісцкай, эгалітарнай і «антыкласавай», нават калі яе эгалітарызм і «антыкласавасць» не знайшлі свайго адлюстравання ў законе. Наадварот, нацыя «рамантыкаў» (возьмем гэты тэрмін у вузкім сэнсе, пра які мы казалі вышэй) сама па сабе не ёсць ні эгалітарнай, ні дэмакратычнай, ні цэнтралісцкай.

З гледзішча «рэвалюцыйнай» логікі, любая нацыя мае роўныя правы з іншымі. Але ўсё па-іншаму ў канцэпцыі італьянскага або нямецкага рамантызму, і нават у мове адчуваецца адрозненне (там, дзе французы казалі пра нацыю, немцы хутчэй згадалі б *Volk* 'народ'). І таму клірык Вінчэнца Джаберці² гучна абвешчае аб перавазе італьянцаў, тады як Ёган Готліб Фіхтэ³ ўхваляе ўнікальнасць нямецкага народу ў свеце, у якім не засталася нікога, апрача масаў.

Усё гэта тлумачыцца досыць лёгка. У Францыі пераход ад панятку Імперыі да каралеўства фактычна азначаў пэўнага кшталту «звужэнне» геаграфічнага і ментальнага далягляду. Непазбежным вынікам гэтага сыходу ў сябе стала «самотная Францыя». І за больш-менш працяглы тэрмін гэта вяло да прызнання роўнасці з іншымі народамі, з усім Іншым. З іншага боку, вернасць панятку Імперыі мусіла абавязкова весці да візіі праўдзівага «палітычнага космасу», што ўлучаў ў сябе ўсе народы, але ў іерархічным уладкаванні. У той час, калі нацыянальная свядомасць народаў крывава разгортвалася ў гісторыі Еўропы, Людвіг ван Бетховен узрушаў дух свайго часу, ствараючы дзівосную Дзявятую сімфонію, якая ёсць гімнам радасці ўсяго чалавецтва, чыя гісторыя стала глабальнай. Таксама Бетховен выкрэслівае прысвячэнне сваёй «Гераічнай» сімфоніі⁴, калі Бананарт ператвараецца ў Напалеона, але, з іншага боку, ён зусім не ў стане ўявіць сабе песню наноў задзіночаных народаў у новым космасе без лідэра, які яго спараджае, узначальвае і арганізуе. Тут мы пазнаем дзве непарыўна звязаныя, «варожыя душы», якія жылі ўнутры рамантыкаў...

ІНДАЕЎРАПЕЙСКІЯ ПАЛІТЫЧНЫЯ СТРУКТУРЫ І РЫМ

Вернемся да рымскай ідэі *imperium*, а таксама да палітычнага перакладу, які мы тут прапанавалі. Першыя індаеўрапейскія супольнасці, пра якія мы ведаем, дзякуючы кампаратыўным даследаванням, характарызуюцца досыць відавочным, дзіўным кантрастам паміж суворай дысцыплінай, што існуе ўнутры падставовай сацыяпалітычнай ячэйкі, «патрыярхальнай сям'і», клану, і досыць выяўленай тэндэнцыяй да анархіі для ўсяго, што тычыцца дачыненняў гэтых ячэек паміж сабой. Насамрэч, гэты кантраст, шчыльна звязаны з дынамікай індаеўрапейскай гісторыі, ёсць толькі сучаснай перспектывай. Сацыя-палітычная рэальнасць той далёкай эпохі (ранні неаліт), калі індаеўрапейцы выходзяць на арэну гісторыі, сапраўды ёсць рэальнасцю невялікай групы — клану. І дачыненні паміж кланамі падобныя паводле сваёй прыроды на тыя, што ўсталёўваюцца ў іншыя эпохі паміж гарадамі і дзяржавамі. Адсюль і ўражанне «анархіі», хутчэй ілюзорнае, калі прыняць пад увагу этнічнае адзінства індаеўрапейцаў і паспрабаваць высветліць, якім было іх грамадства.

Але тады не існавала індаеўрапейскага грамадства ў сучасным разуменні. Індаеўрапейцы не ўсведамлялі на сацыяпалітычным узроўні свайго адзінства, бо не мелі (і не маглі мець) усведамлення таго, што, паводле нашага меркавання, іх аб'ядноўвала.

² Вінчэнца Джаберці (італ. *Vincenzo Gioberti*, 1801—1852) — італьянскі філосаф, дзяржаўны і палітычны дзеяч, святар; вядомы сваім змаганнем з псіхалагізмам у філасофіі і работамі, у якіх ён імкнуўся даць палітыцы філасофскае абгрунтаванне. — Зацем перакл.

³ Ёган Готліб Фіхтэ (ням. *Johann Gottlieb Fichte*, 1762—1814) — нямецкі філосаф. Адзін з заснавальнікаў групы кірункаў і філасофіі, вядомай як суб'ектыўны ідэалізм, які развіўся з тэарэтычных і этычных работ Імануіла Канта; таксама пісаў работы з палітычнай філасофіі, дзеля чаго часта ўспрымаецца як бацька нямецкага нацыяналізму. — Зацем перакл.

⁴ Сімфонія № 3 («Гераічная») — сімфонія Людвіга ван Бетховена. Пачаткова была напісаная ў гонар Напалеона, яго лёсу ў гераічнай дзейнасці, але пазней, праз расчараванне ў палітыцы Напалеона, Бетховен выкрэсліў імя Напалеона з партытуры. — Зацем перакл.

Панарама
Рымскага форуму
(*Forum Romanum*) —
цэнтра палітычнага
і эканамічнага жыцця
старажытнага Рыма,
захаванага
да нашых дзён

Трыумф імператара Марка
Аўрэлія (161—180 гг.).
Барэльеф з ніжняй часткі аркі
Марка Аўрэлія ў Рыме

Гэтага ўсведамлення індаеўрапейцы маглі дасягнуць толькі паступова, калі ў пазнейшую эпоху яны сталі выходзіць са сваёй ізаляцыі ды спаборнічаць з іншымі этнасамі і культурамі. Зрэшты, гэты працэс адбываўся не без цяжкасцяў і амаль ніколі напоўніцу не завяршаўся. Вялікія саюзы «суперплямёнаў», сфарміраваныя ў звязку з міграцыямі і першымі пасяленнямі ў новых краінах сярод розных народаў, былі, як правіла, непрацяглымі ды мелі тэндэнцыю да распаду. Усталяванне каралеўскай улады, якая пачаткова забяспечвала арганізацыю і дысцыпліну племені цягам перасоўванняў (этымалагічна: кароль-гех — «той, хто паказвае шлях наперад»), мела выбарны і часовы характар. Калі яна, паводле сваёй прыроды намагалася ўмацавацца і стаць спадчынай, дык заўсёды сустракала супраціў лідэраў кланаў пасля завяршэння заваёваў.

Менавіта з гэтай прычыны раннюю гісторыю індаеўрапейскіх перасяленцаў у іншых месцах часта блытаюць з павольнай дэградацыяй манархічнай улады і «рэатамізацыяй» супольнасці. У прыватнасці, гэтак здарылася з грэкамі і кельтамі. Але ў іншым месцы адбылася інстытуцыялізацыя манархіі коштам усёй індаеўрапейскай традыцыі (куль-

турнай і генетычнай). Гэтак было ў горадзе Нэса⁵, які даў сваё імя хетам⁶, а таксама ў некаторых германскіх плямёнах, якія вычарпалі свой патэнцыял на берагах Міжземнага мора.

Агулам, індаеўрапейскія народы напоўніцу спазналі патрэбу захавання самабытнасці, прымаючы наступствы пашырэння культурных і геапалітычных даляглядаў, што вынікала з поступу «неалітычнай рэвалюцыі». Але ў межах старажытнага свету толькі рымляне здолелі стварыць сінтэз паміж даўгавечнасцю, вернасцю сабе ды сваім караням і поўным разуменнем «касмічнай складанасці». Гэты сінтэз мае імя, выгравіраванае ў гісторыі загалоўнымі літарамі — *imperium*.

Адразу папярэдзім, што панятка *imperium* не варта блытаць са словам *імперыя*, нават Рымскай. Няма ніякага сумневу ў тым, што праўдзівую сутнасць *imperium* ды найбольш поўную сваю рэалізацыю мы бачым у стварэнні Рымскай рэспублікі, а не ў спробах захаваць пост'юліянскую Імперыю. Насамрэч, *imperium* адлюстроўвае імкненне да касмічнага парадку, і менавіта ён арганізуе людзей герархічна. У тэорыі і практыцы *imperium* з'яўляецца антыподам якога-кольвек «універсалізму». Яго ні ў якім разе нельга разумець як нешта, што імкнецца звесці чалавецтва да аднаго і таго самага, але як тое, што імкнецца захаваць разнастайнасць у свеце, які няўхільна ідзе да аб'яднання.

Рымляне хацелі захаваць свае гарады, сваё *jus* 'права' (бо паводле свайго светагляду ўспрымалі ўсё праз звычай і права). Але гэтае іх імкненне да аўтэнтычнасці лагічна прыводзіла да патрэбы прызнання ўсяго Іншага. Менавіта ў гэтым заключаецца іх палітычная веліч, што, дарэчы, яны выдатна ўсведамлялі. І можна таксама сцвердзіць, што кампанія заваёваў для Рыма была толькі «аспектам» іншай кампаніі, чыста абарончай. Не варта забывацца, што слова *urbs* (лац. 'горад') мае індаеўрапейскае паходжанне і значыць яно «сховішча, абароненае ад вады». У свеце, дзе ў выніку неалітычнай рэвалюцыі народы выйшлі з ізаляцыі і ўваходзілі ў складаны комплекс шчыльных дачыненняў, рымскі *imperium* быў нічым іншым, як прагрэсуючым ростам абароненай прасторы ўласнага *urbs*. Узводзячы мury, за якімі рымскі грамадзянін быў упэўнены, што можа жыць паводле свайго рытму і свайго права ў той ступені, у якой іншыя дзеля патрэбаў ды ўзаемнасці карысталіся той жа гарантыяй.

Арганізацыйна і свядома адмаўляючы любы ўніверсалізм, любое *reductio ad unum* (лац. 'звядзенне да аднаго'), *imperium* ёсць палітычнай з'явай, то бок рэалістычнай, а не ўтапічнай. *Imperium* герархічны. Кожны тут захоўвае сваё *jus*, уласнае права: кожны народ мае права кіраваць сваім горадам паводле ўласных юрыдычных традыцый. Але ў дачыненнях, якія складваюцца паміж людзьмі з розных гарадоў, або паміж самімі гарадамі, *jus romanus* заўсёды пераважае над *jus latinus*, якое ў сваю чаргу, мае прыярытэт над усімі астатнімі. І там, дзе нельга карыстацца ні *jus romanus*, ні *jus latinus*, дзейнічае (прынамсі, павінна быць ужытае) *jus gentium* (лац. 'права народаў, міжнароднае права') — тыпова рымская абстракцыя для вызначэння агульных пастановаў у правах для ўсіх народаў. У межах *imperium* Рым мае абсалютную перавагу, якая развілася натуральным чынам, дзякуючы дасканалай юстыцыі, бо менавіта ён задумаў і арганізаваў гэты парадак, у якім кожны мае належнае ад Гісторыі, якая ёсць *fatum* (лёс).

У сваёй мастацкай мроі грэкі таксама намагаліся стварыць сінтэз паміж уласнай ідэнтычнасцю і фатальнай патрэбай ва ўдзеле ў «пашырэнні» свету, але пашырэнні толькі ў межах элінізму. У выніку яны намагаліся «прыручыць» вайну, ператвараючы прыродную агрэсію ў рытуал з дапамогай *агона* (арэны, спаборніцтва), які ахопліваў усе грамадзянскія праявы ў полісе. Алімпійскімі гульнямі яны ўсё адно хацелі, хаця б перыядычна, забяспечваць пан'элінскі парадак. І мір, усталяваны гэтым парадам, у значнай ступені вынікаў з трыумфальнай пастаноўкі на агоне.

Гэтую элініскую мрою Рым перажывіў і ажыццявіў ва ўсім свеце. Рымляне не «прыручалі» вайну. Наадварот, яны інстытуцыяналізуюць яе, ведаючы, што вайна — гэта ўсяго толькі адно з відовішчаў, што ўвесь час паўстае перад позіркам двухаблічнага Януса. Бо і мір, *рах готапа*, таксама інстытуцыялізаваны. Гэта больш не гульня, якая дазваляе «прыручыць» вайну, але, наадварот, парадак унутры *imperium*, які ўзнікае ў выніку вайны, а таксама прызнанне прынцыпа вечнай вайны паміж народамі *imperium* і тымі, хто ёй

⁵ Канес, Канеш, Неса, Неша — адзін з гарадоў Малой Азіі II тыс. да н. э., знаходзіўся на паўднёвым ўсходзе ад горада Хатусас (Хаці) на мяжы сучасных вобласцяў Ёзгат і Кайсэры ў Турцыі. — Зацем перакл.

⁶ Індаеўрапейскі народ бронзавага веку, які жыў у Малой Азіі, дзе стварыў Хецае царства; саманазва хетаў *Nesili* або *Kanesili* паходзіць ад назвы горада Неса. — Зацем перакл.

«Вусны ісціны» — антычная акруглая мармуровая пліта з выявай маскі Трытона (або Акіяна), датаваная IV ст. да н. э. і размешчаная з XVII ст. у царкве Санта-Марыя-ін-Касмедын у Рыме

яшчэ не належыць. І праз тое, што *imperium* уяўляе парадак, асвечаны фатумам, многія народы, урэшце рэшт, звяртаюцца да рымлянаў і просяць дазволу ўвайсці ў склад імперыі (за выняткам спробаў адмовы ад заключанай дамовы, прыкладам, калі галы звяртаюцца па дапамогу да Рыма супраць германцаў, а затым падымаюць паўстанне супраць парадка, якім яны ўжо карыстаюцца, зрэшты, безпаспяхова).

«*Regere imperio populos, Romane, memento / parcere victis ac debellare superbos*» («Ты ж, о рымлянін, памятай — дзяржаўна ўладарыць народамі; // Будзе ў гэтым мастацтва тваё, каб мір пашыраць // Літасць пакорным даваць і вайной скараць ганарлівых») — гэтак гальскі паэт Вяргілій вызначае місію, ускладзеную на рымлянаў. Вызначэнне нагэтулькі трапнае, што, калі Рым знікне, народы Еўропы адчуюць моцны сум па «рымскім парадку», і ўсяляк марна будуць намагацца яго ўзнавіць. Рым тады стане сінонімам «палітычнага ладу», а Цэзарам, імператарам назавуць носьбітаў суверэннай улады, адказных за падтрыманне парадку.

ЗАХАВАННЕ РАЗНАСТАЙНАСЦІ Ў НАДНАЦЫЯНАЛЬнай АРГАНІЗАЦЫІ

Можна было б запярэчыць, што *imperium* прывёў насамрэч да ўніверсалізму, да этнічнага хаосу, супраць якога ствараўся, і што ён змог пратрымацца ўсяго некалькі стагоддзяў перад тым, як прыйсці ў заняпад ды знікнуць. «*Orbi fecisti quod prius urbis*

erat) («Тое, што светам было, горадам стала адным») спяваў у гімне Рыму іншы кельцкі паэт, названы Руціліям Намацыянам⁷, які жыў пры Ганорыі⁸. Паэт меў рацыю, але варта дадаць, што Рым, вядома, не хацеў гэтага. Усё ў гісторыі мае сваю меру. Нішто не ёсць вечным і абсалютным. Ідзеца пра волю схіліць гісторыю на свой бок, надаць ёй форму. За той кароткі дзень, што рымляне пражылі ў гісторыі, яны сцвердзіліся ў параўнанні з іншымі ды насуперак ім, рэалізуючы свой праект існага *imperium*. Яны рабілі гэта нагэтулькі доўга, колькі самі існавалі. Бо *imperium* прыходзіць у заняпад адно тады, калі няма саміх рымлянаў, калі «Рыму няма больш у Рыме».

Магчыма, не адразу было заўважна, што апошнія нашчадкі народу загінулі на палях боёк, а мо і наадварот. Але гэта старанна хавалася. Рабілі выгляд, нібы вераць у тое, што называныя рымлянамі ўсё яшчэ былі імі насамрэч. Апошні з рымлянаў, мабыць, ведаў, што быў ім. Ён не зважаў на варты жалю падман заўтрашняга дня і навучыўся смяцца над гэтым па-свойму, жорстка, з пагардай, але і са спагадай. Мабыць, калі ён узводзіў на пасады консула або сенатара свайго каня, ён непрыкметна казаў нам, што з таго моманту не стала больш праўдзівых рымлянаў і ўсе маглі быць імі...

Дзякуючы прамысловай рэвалюцыі чалавецтва ўвайшло сёння ў перыяд глабалізацыі. Ніводзін народ не можа пазбегнуць гэтай планетарнай перспектывы і мроіць аб ізаляцыі бессэнсоўна. Сусветны парадак ёсць абавязковым. Ён непазбежны ў больш-менш аглядным адрэзку часу. Вялікая палітыка будучыні не можа быць зразуметая і здзейсненая, калі не будзе мець на ўвазе тое, што Эрнст Юнгер⁹ называў *Weltstadt* (ням. 'сусветная дзяржава'), сусветны парадак у якасці матыву і мэты. Сімптомы ўжо праявіліся: Ліга Нацый, затым Арганізацыя Аб'яднаных Нацый — на ўзроўні ўтопіі; савецкая і амерыканская імперыі — на практыцы.

Але ўсё сведчыць пра тое, што Злучаныя Штаты, як і Савецкі Саюз, не могуць быць заўтрашнім Рымам. Гэтыя «блокі», якія, як могуць, намагаюцца арганізаваць абсяг наўнаў у іх, дзякуючы тэхнічнай рэвалюцыі, улады, нагадваюць хутчэй Егіпет часоў фараонаў і тэакратыі ўрадлівых земляў Паўмесяца¹⁰. Аднак фактам ёсць тое, што цяперашняя глабалізацыя патрабуе касмічнага парадку. Ці будзе гэты парадак «імперскім» альбо «рэспубліканскім» у французскім сэнсе гэтага слова, то бок эгалітарным? Ніхто не можа прадказаць гэта, бо гістарычная прышласць застаецца вольнай. Мы можам хіба што браць на сябе абавязак у тым ці іншым сэнсе. Эгалітарнае вырашэнне, якое мае на ўвазе «Усеагульную Рэспубліку», азначае звядзенне чалавецтва да Аднолькавага, з'яўленне «ўніверсальнага тыпу» і глабальную стандартызацыю.

«Імперскае» вырашэнне, паўторым яшчэ раз, ёсць герархічным. Калі свабода ў эгалітарнай дыялектыцы ёсць абсалютам, які процістаіць іншаму абсалюту (адмаўленню свабоды), то ў «імперскай» дыялектыцы яна нішто іншае, як адноснасць, беспасярэдне звязаная з паняткам сацыяльнай адказнасці. У *imperium* абсалют — гэта права найлепшага ў адпаведнасці з культываванымі чалавечымі якасцямі. Але *imperium* — гэта таксама і адзіны спосаб захаваць адрозненні ў глабальнай перспектыве праз *unicuique suum* (лац. 'кожнаму сваё'), што прызнае падставовы факт няроўнасці каштоўнасцяў і асобаў.

З вузка псіхалагічнага гледзішча непрыязнасць, якую маюць многія сепаратысты і рэгіяналісты да эгалітарнай «рэспубліканскай» ідэі, цалкам апраўданая. Аднак яны сур'ёзна падмануліся б, уяўляючы, нібы замены існага парадку на «ўніверсалісцкі» было б досыць для вырашэння іх праблемаў. Бо ўніверсалісцкая «Рэспубліка», распрацаваная дзеячамі 1789 году ёсць нічым іншым, як правобразам на нацыянальным узроўні Сусветнай эгалітарнай дзяржавы, яшчэ большым механізмам ураўнілаўкі, чым той, што стварылі якабіны¹¹.

⁷ Клаўдзій Руцілій Намацыян (лац. *Claudius Rutilius Namatianus*) — рымскі паэт і дзяржаўны дзеяч пачатку V ст., родам з Галіі, язычнік. Цытата з паэмы «Аб вяртанні на радзіму», лац. «*De reditu suo*»). — Зацем перакл.

⁸ Флавій Ганорый Аўгуст (лац. *Flavius Honorius Augustus*, 384—423), першы заходне-рымскі імператар пасля падзелу імперыі на Заходнюю і Усходнюю, сын імператара Феадосія I. Яго кіраванне — перыяд трыумфу барбараў, пачатак распаду заходняй Рымскай імперыі. Пры ім готы захапілі і разрабавалі Рым. — Зацем перакл.

⁹ Эрнст Юнгер (ням. *Ernst Jünger*, 1895—1998) — нямецкі пісьменнік, мыслар, адзін з галоўных тэарэтыкаў кансерватыўнай рэвалюцыі. — Зацем перакл.

¹⁰ «Урадлівы Паўмесяц» — умоўная назва рэгіёну на Блізкім Усходзе, у якім у з'яўленні назіраецца падвышаная колькасць ападкаў, геаграфічна размешчаны ад Ніжняга Егіпту праз Палестыну да Міжрэчча. — Зацем перакл.

¹¹ Удзельнікі палітычнага клубу эпохі Вялікай Французскай рэвалюцыі, якія ўсталявалі сваю дыктатуру ў 1793—1794 гг. Атрымалі сваю назву ад клубу, што знаходзіўся ў дамініканскім кляштары св. Якуба. — Зацем перакл.